

Тези кратки бележки далеч не са в състояние да ни дадат по-пълна представа за Бодлер като критик, но от тях може би произтича въпросът, дали не бихме могли да говорим за Бодлер не просто като за литературен и художествен критик, а като за критик на буржоазното общество, на неговия лицемерен морал, зад чията фасада се крие бездна от човешки страдания.

Искаме да вярваме, че библиотека „Естетика и изкуствознание“ ще продължи да предлага на българския читател най-добрите представители на естетическата и изкуствоведческата мисъл, които, макар и понякога несправедливо забравени, са оставили духовно наследство с трайна стойност, очакващо внимателен анализ и правдива оценка.

Генчо Дончев

DEJINY SLOVENSKEJ LITERÁRNEJ KOMPARATISTIKY от Д. ДЮРИШИН. BRATISLAVA, VEDA, изд. SAV. 240 с.

Научните изследвания на доктора на филологическите науки Диониз Дюришин от Института за литературознание при Словашката академия на науките по проблемите и методологията на литературната компаративистика вече повече от едно десетилетие будят оправдан интерес както в неговата родина, така и в чужбина. (Основните теоретични трудове на този сравнително млад учен са преведени на английски, немски и неотдавна на руски език.) Теоретичните изводи, понятия и дефиниции на Д. Дюришин са намерили сега съвсем закономерно приложение в най-новата му книга „История на словашката литературна компаративистика“ и именно солидната теоретична подготовка на автора му е позволила да представи убедително възникването и развоя на словашката литературна компаративистика от националното възраждане до наши дни, специфичния характер на тази сравнително нова изследователска дисциплина като неделима, органична част от историята на словашката литературна наука. С необичайна динамика на теоретическото мислене, с усет и разбиране за системно изложение на развойните процеси в литературната история Д. Дюришин е направил критичен анализ и проникновена оценка на почти всички изследователски публикации, които в по-голяма или по-малка степен са третирали проблеми от сравнителното изучаване на националната литература. И от позициите на марксистически ориентираното литературознание авторът е изготвил своя „Принос към развитието на словашката литературна наука“, както гласи подзаглавието на неговата книга. Позволявам си да твърдя така и в съгласие с оценките на словашките рецензенти проф. д-р М. Пишут, доц. д-р П. Петрус и научния редактор на „История на словашката ли-

тературна компаративистика“ д-р К. Розенбаум.

По думите на самия Д. Дюришин повод, импулс за това начинание му е дал колективният международен проект „Прогресивните традиции на сравнително-историческото литературознание в социалистическите страни“, чиито инициатори са Институтът по история на литературата при АН на ГДР, Институтът по чешка и световна литература в Прага и Институтът за литературознание при Словашката академия на науките. Пойменият речник на авторите в края на книгата, чиито трудове анализира Д. Дюришин, е от само себе си преглед на досегашното сравнително изучаване на литературата в европейските страни. И не е трудно да се установи, че тези трудове са в повечето случаи само трамплин, тъй да се каже, за предстоящото литературно-историческо и теоретично изследване, за желан синтез в една национална литературна историография. А Дюришин си е поставил за цел не само да сумира и направи изводи от наличните сравнителни методи, но и да *преустрои* съдържанието на литературно-историческите изследвания въобще — по-точно да посочи завършека на един и началото на следващия етап в литературознанието. И в това отношение най-новата му книга е нещо като първа лястовичка. Няма съмнение обаче, че аналогични трудове от този тип ще се появят и в другите социалистически страни на първо време. (В подготовка са „История на чешкото сравнително литературознание“ и в ГДР „История на немското сравнително-историческо литературознание“.)

А ето и самата структура на Дюришиновата „История на словашката литературна компаративистика“: След първите две кратки встъпления, където авторът ни запознава с изходните си методологически принципи и прийоми, I, II и III глава от книгата са посветени на компаративисткото литературно мислене в словашките земи от Възраждането до Освобождението на Чехословакия през 1918 г. Става дума за *появата на компаративистки тенденции в мисленето за литературата. Стременията за конфронтация с чуждестранното литературно-историческо развитие, но също така и за търсене на „Синтез в националната литература като предпоставка за сравнително мислене“*. Своята теза, че още с появата си понятието национална литература изисква присъствието на понятието световна литература и че всяко абсолютизиране на една от тези единици води до кризи и обедняване на литературното мислене, Д. Дюришин е демонстрирал най-напред върху материал от словашкото национално възраждане, като следва при това не декларативните, но фактически професионални усилия да се преодолее особеното, специфичното в посока към общото, универсалното. П. Й. Шафарик например в своята „История на словашкия език и литература“ разглежда

литературите на отделните славянски „племена“ като съставна част на славянската литературна общност, която в крайния си синтез се включва в световната литература. Людовит Щур, ръководна личност в Словашкото Възраждане, е проявил интегрално разбирание на славянския и неславянския словесен фолклор в съчинението си „За народните повести и песни на славянските племена“. Тълкуването му е чуждо на каквито и да са изолационни тенденции. В историите на словашката литература, появили се в края на миналия и първите две десетилетия на XX в., в тези най-крупни опити за синтез в националната литература Дюришин открива и подчертава настъплението на междулитературния историзъм, все по-налагащите се съпоставки на словашкото литературно развитие с литературния процес в другите страни. И констатира, без основание, подем на литературно-историческия сравнителен метод. В гл. IV на своята книга „Политическо-обществени и културни предпоставки за разрастването на сравнителните тенденции“ авторът се е опитал да мотивира този подем с укрепване на националното съмознание след Освобождението на словашкия народ и особено след Октомврийската революция, която вдъхновява борбата за социално разпрепоставяне, но също така изнася на преден план интернационалните аспекти и тенденции. А в многочислените и разностранните литературно-исторически и теоретични изследвания от 30-те години Дюришин е открил тенденциите да се изгради словашкото литературознание като наука, като се постигне максимална диференция на неговите дялове. „Предпоставките на десното развитие“, „Фактографичната широта“, „От литературните контакти към типологии и стремеж към концепция“, „Методологически принципи“, „Програмност и перспективи“ — такива са подзаглавията на последната глава от книгата на Дюришин, в която аналогите и подобията с развитието на литературно-историческото мислене през последните три десетилетия в Чехословакия и у нас са особено очевидни. До края на 50-те години се разнасява фактографичската база във връзка с преоценката на литературното наследство, налагат се тенденции към комплексност и широта.

С все по-разрастващия се литературен историзъм през 60-те години в словашкото литературознание все по-настойчиво става сравнителното съпоставяне с междулитературния контекст. Все по-напиращи са тенденциите да се определи мястото на словашката литература сред славянските, социалистическите и, разбира се, европейските литератури, и в световната литература безусловно. С методологията, с арсенала от понятия и термини на традиционната литературна история, теория и естетика тази задача очевидно е неосъществима. Не мина и едно десетилетие и развитието на словашката компаративистика като методология и теория привлича внимание-

то на учените от европейските страни. И преди всичко теоретичните изследвания за превода, за теорията на сравнителното литературознание на д-р Д. Дюришин.

Има нещо знаменателно в последната му книга, в приложението ѝ, в този, бих казал, безценен речник на сравнителните термини и понятия почти веднага след английското и руското резюме. Тези термини и понятия имат универсално значение и тяхното осмисляне, илюстриране с материал от нашата литературна практика е повече от необходимо, дори предпоставка за нашата бъдеща „История на българското сравнително литературознание“.

Опитах се преди време в един наш микроплан да изнеса теоретичните обяснения и формулировки на компаративистките термини и понятия, като изхождах предимно от систематиката на десното сравнително литературознание, постигната засега най-цялостно и най-убедително в трудовете на Д. Дюришин. Защото и у нас практиката доказва, че на определен етап от литературното развитие и особено днес е необходима унификация на литературната терминология. Всички знаем, че една научна История на българската литература е невъзможно да бъде написана, като се проучат само нейните вътрешнолитературни зависимости. Но тази ми инициатива — краткият речник — не намери място в периодичния ни печат, та оттам да призове към аналогично, крупно колективно книжно издание. И тъй като предмет на тази рецензия бе една колкото аналитична, толкова (и поради това в случая синтетична) научна монография, нека ми бъде позволено, съгласно с концепцията и на Дюришин, да припомним, разбира се, съвсем уместно, какво в същност представлява *компаративисткият анализ*. Основно понятие, без което не можем и да пристъпим към изготвянето на нашата „История на отечествената компаративистика“. Предпоставка за постигане на такъв именно анализ е *подборът* на явленията и междулитературната конфронтация. Какви литературни явления, творби, автори, школи, течения, литературни видове, елементи на художествената творба и подобни могат да бъдат предмет на взаимно сравняване? Случаен ли е техният подбор или е мотивиран от особени, обективни обстоятелства? Обект на сравнителното изследване могат да бъдат само онези литературни явления, които с типовите си знаци са взаимно адекватни по своята същност. Изборът на литературните явления за сравняване не е случаен, а, напротив, обусловен от натрупаното познание в специалността и поради това сравнителният анализ започва по дедуктивен път, а самият процес на сравняването носи индуктивен характер и трябва да води до синтез на познания от повишава степен. Тенденциите да се подценяват външноконтактните сравнителни изследвания като пръв важен етап в сравнителното литературознание водят до илюзорен син-

тез и още преди това, разбира се, до непълен, априорен подбор на литературните явления за сравняване. При сравняването на две или повече литературни явления е необходимо да се установи не само наличието на отношения, изяви в формите на рецепцията, но също така и тяхното нулево съществуване. Мярата на подблето (и на отликата) при отношенията, тяхното количество и качество, както и нулево съществуване разкрива път както към опознаване възникването и развоя на литературните явления, така и на тяхната типова характеристика. Общоприета е тезата, че типологическите зависимости по правило са предпоставка за реализация на контактните отношения. В крайна сметка типологията е обусловена от контакта, както литературните контакти не са възможни без типологически зависимости. Поради това цел на сравнителния анализ не може да бъде само реконструкцията на междулитературните отношения, на междулитературния процес, защото това би било само класификационен анализ, а, както е известно, тази форма на научния анализ не ни дава още възможност да познаем генетичната и типологическата същност на литературните явления в националната литература, а отгук и в световния литературен процес...

Десетки и с примерно значение са установените отдавна, но невинаги възприемани у нас,

както би следвало, термини и понятия на компаративистиката. Ще спомена само някои от тях: въздействие, вътрешнолитературни изследвания, зависимости, процеси, отношения, аналогия, подобие, литературни връзки, генетични, контактно-генетични отношения, зависимости, екстерна (външни) контакти, заемки, междулитературни отношения, зависимости и т. н., наподобяване, литературна рецепция и десетки други, които все още приемаме в универсален литературоведски контекст и недостатъчно познаваме тяхната функционалност в сравнителното литературознание. Но навлизаме вече в теорията, терминологията и понятията на компаративистиката, които очевидно трябва да бъдат предмет на друг разговор.

Исках само да подчертая, че без един зрял теоретичен и методологически подстъп, без нашата адаптация на установените вече със съдържание и функции термини и понятия на сравнителното литературознание е трудно да пристъпим към необходимото и интересно изследване на историята на българската литературна компаративистика. И в единия, и в другия случай имаме пред нас аналогичен модел, който е даден и в последната книга на нашия словашки колега Д. Дюришин.

Георги Вълчев